ياش توركستان

توركستاننگ ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی یلنك دەقابرنـ ـدەن چیقا باشلاغان	مارت 1939 (1358 هجری)	سان 112

بو ساندا:

۱ ـــ محمود محیطی افندی	باش مقاله
۲ ـــ أولمەك بار، دونمەك یوق!	محمود محیطی
۳ ـــ انقلاب وه تأریخیگه حرمت ایته‌یلیك	مجدالدین احمد
٤ ـــ شرقی توركستان مسئله‌لەرندەن	«یاش توركستان»
٥ ـــ بزنگ «مطالبمز»	امین واحدی
٦ ـــ مرحوم عبدالله بیك نعیمی‌نگ رسمی	
۷ ـــ علی شیرنوائی وه ساویت حکومتی	ـــ طاهر
۸ ـــ معارف جبهه‌سنده	عبدالوهاب
۹ ـــ توركستانغا تیشلی بعضی رقملار	٭٭٭
۱۰ ـــ بین‌الملل تورموشدان	م.
۱۱ ـــ پاریسده توركستان حقندا بر معروضه، قوتلاو، باشقارمادان.	
۱۲ ـــ توركستان خبرلەری: سمرقند وه بوخارادا یه‌گی روسچا غازیتالار ـ آتاقلی بر صنعتكارنگ عاقبتی	

محمود محیطی افندی

ییللاردان بیری یوروتوب کیله‌یاتقان نشریات وه اورونوشلاریمز-دان آچیق کورونوب تورغان شرقی تورکستان ملی قورتولوش حرکتینه بزنگ قاراشیمز وه قاتناشیمزنی مجموعه‌میزنگ ۱۰۶نچی‌سانتداغی باش مقاله‌سنده ده اولدوقچا آچیق قیلیب کورسه‌تیب، شرقی تورکستان ملی حرکاتینا فعلاً یولباشچیلق ایتکه‌ن صلاحیتلی مفکوره‌چی-توغانلاریمزغا ملی مفکوره کوره‌شی یولونداغی تیله‌گیمزنی ده بیلدیریب اوتکه‌ن‌ایدیك.

محمود محیطی افندی

او زماندان بیری اوقوچیلاریمز شرقی تورکستانلی مفکوره‌چی مجاهد توغانلاریمز طرفندان بیریلگه‌ن تاوشلارنی اوقوب کیله‌درله‌ر. مه‌نه ایمدی بو ساندا شرقی تورکستان ملی حرکتی باشلوغی سایغیلی محمود محیطی افندینگ اوز قلمندان چیققان یازیسینی نشر ایتمه‌کده‌میز. محترم محمود محیطی افندینی اوقوچیلاریمزغا تانیتیب اوتوروشغا هیچ بر احتیاج یوق دیب بیله‌مز. چونکه بو ذاتنگ فداکار وه قهرمان تورك عسکرله‌ری باشندا توروب ختای وه قیزیل روس جلادلاریغا قارشی

ييللاردان بيرى يوركوزوب كيلديكى ملى قورتولوش كورەشى سو-
غوشلارى بوتونمز طرفدان تقديرله تعقيب ايتليب كيلمەكدەدر. بونگله
برابر محمود محيطى افنديننگ مقالەسينى مجموعەمزنگ باش بيتندە ايسلەب
أوتمەكچى بولساق، او دا يورت ايچندە سوك درجه صميميت وە فدا-
كارلقله يوروتديكى بو ملى حركتنى يورت تيشينا چيققاندان سوك دا
عينى فداكارلق وە صميميتله يوروتمەكچى بولغان محمود محيطى افنديننگ
بو سياسى مهاجرتدەگى آچيق امضاسيله ايلك چيقيشينى قوتلولاماق وە
بو چيقيشننگ «ياش توركستان» بيتلەرندە بولووندان چيقاتورغان معنوى
قيمت أوچون راضيلق وە سيوينچمزنى آيريچا بلديريب كيتمەك أوچوندور.

شرقى توركستان مسئلەسى اطرافدا تورلو ساختا ممثل وە تمثيل-
چيلەرنگ ايزغيشيب حتى بعض صميمى علاقەدار محيطلارنى آلداتماقچى
بولوب يورگەن بر چاغدا بولغان بو چيقيش آيريچا بر قيمتنى جائزدر.

بای عزیزی، امين واحدى، «دردمەن»، «ق. ع. چاغاتاى»،
«تورك اوغلى»، «تورومتاى» وە باشقا شرقى توركستانلى مجاهد تو-
غانلاريمزنگ روحى وە مفهومى ايله اوقوچيلاريمزنى سوك درجەدە
قيزيقتريب علاقەدار ايتمەكدە بولغان يازيلارى عينى زماندا شرقى تور-
كستان مسئلەسى اطرافدا مجموعەمز طرفدان توتولوب كيلينەياتقان
يولنى تصويب ايتكەنلكنى كورسەتەدر. شرقى توركستان ملى حركتى
باشلوغى محمود محيطى افنديننگ يازيسى مجموعەمزغا شرقى توركستانلى
مفكورەچى توغانلاريمز طرفدان عطف ايتلگەن بو قيمتنى بر قات
داها آرتيرماقدادر.

«ياش توركستان» مجموعەسى بوندان سوكرا دا بو ملى وظيفەسينى
داها كيگ مقياسدا دوام ايتديرەجەكى كبى شرقى توركستانلى مفكو-
رەچى توغانلاريمزنگ أوز قاتناشما وە ياردیملاريله اونى داها موفقيتلى
ايفا ايتە آلاجاغينى اميد ايتمەكدەدر.

محمود محيطى افندى يازيسينى باشندان كيچيرديكى تأسفلى ياقيمسز

بر حادثه وه اونگ سببینی تورکستانلی یورتداشلارینا بیلدیریب قویماق نیتی ایله قلمغا آلمشدر. حادثه شوندان عبارت: شرقی تورکستانلی یوسف بیك اوغلی عیسی بیك‌نگ چاقیمچیلیغی (ژورنالچیلق قیلیشی) بیله‌ن بریتانیا-هندستان حکومتینگ محمود محیطی افندینی توتوب قاماشیدر.

«ژورنالچیلق» اخلاقاً تو‌به‌ن، ناموسسز پیس شخصلارنگ قوللانا-جاغی بر قورالدر. عمومیتله آچیقچاسینا کوره‌شه توزغان دوشمان وه یا آچیق مناقشه‌غا کیریشه‌تورغان سیاسی مخالفله‌ر أوستونده‌ن «ژورنال» ایتلمه‌یدر. پیس وه چیرکین مخلوقلار ایسه ژورنالچیلقنی سوزده مشترك دوشمانیغا قارشی کوره‌شده قارداش وه یولداش دیب یوردیگی کشیله‌رگه قارشی قوللانودان دا تایمایدرلار.

یوسف بیك اوغلی عیسی بیك محمود میحیطی‌نی ختای حکومتی خدمتنده اوزیله برگه ایشله‌ش أوچون «قارداشلق، یولداشلق»قا چاقیر-غان. تورکستان تورك استقلالچی ملتچیسی محمود محیطی طبیعتیله بو تکلیفنی قبول ایتمه‌گه‌ن. نتیجه‌ده محیطی أوستونده‌ن ژورنال یاسالیب، او بریتانیا-هندستان حکومتی طرفدان توتولوب قامالغان.

یالغز ختای حکومتینگ‌گنه ایمه‌س، اصلنده ختای-بولشه‌ویك آژانلغی وظیفه‌سینی به‌جه‌ریب کیله‌یاتقان یوسف بیك اوغلی عیسی بیك کبی کشیله‌رده‌ن اوزاقدان دا قوروتوب یورو کیره‌ك.

اوقوچیلاریمزنگ نظر دقتینی تارتیب أوتمه‌ك ایسته‌دیگمز نقطه‌لار-نگ بری محمود محیطی‌نگ قاماقغا آلینیشی حادثه‌سینگ أوزیدر. محمود محیطی بر سیاسی ملتجی صفتیله هندستانیغا چیقیب بویوك بریتانیا بایراغی وه قانونی حمایه‌سینه سیغینغان بر ذات ایدی. او بریتانیا قانونیغا خلاف وه منافعیغا مغایر هیچ بر تورلو حرکتده بولونماغان. بو حالده عیبی أوزیگه سویله‌نمه‌ی، حبس ایتلیشینگ سببله‌ری ایضاح ایتلمه‌ی، صرف بر باشقاسینگ چاقیمچیلیغی أوزه‌رینه قاماب قویا قالیش هیچ برصورتده بویوك بریتانیا قانونی وه سیاسی عنعنه‌سیغا اویغون بر حرکت وه حادثه دیب قبول ایتله‌آلمایدر. بو حقیقتاً ده «زمان حاستالیغی»در.

بوڭا قارشی طبیعی بز کورەشە آلمایمز. فقط حق وە حقوقی حسیاتیمزنی تشویشکە سالغان بو حادثە حقنداغی فکریمزنی اورنی وە وقتی کیلگەندە آیتب أوتوشنی وظیفەمز دیب بیلەمیز.

*

أولمەك بار، دونمەك یوق!

مقدس یورتیمز، سیوکیلی تورکستانمزنگ مهم بر قسمی غربدا روس قولندا محکوم وە اسیرایکەن، شرقداغی قسمی خاینگ چیرکین ادارەسی آستیدا ظلم وە جفا تارتماقدا ایدی. بویوك تورك تاریخمزنگ قارا صحیفەلەرینی تشکیل ایتکەن بو آغیر کونلەر هیچ بر زمان تینچ أوتکەزیلمەدی، قدرنگ جلوەسیگە حوالە قیلینب یاتیلمادی. تورکستان تورکی هر وسیلەدەن فائدەلانیب مستولی قوتگە قارشی ناراضیلغینی بیلدیریب توردی. عزیز وە نجیب ملتمزنگ حر وە آزاد یاشاماق تیلەگی، اسکیدەن قانیدا بولغان حاکملك خصلتیدەن کیلگەن اصیل آرزو ایدی. نە چارەکە دوشمان قوتلی وە زمانغا اویغون شکلدە حاضرلانغان. بزلەر بولساق محکومیتنگ مساعد بولماغان تار شرائطی ایچیدە هر جهتدەن تیتیشیب اولگورمەگەن ایدیك. شونداغ بولاتوروغلوق ظلمغا قارشی قانلی کورەش یوروتدك...

شرقی تورکستانگ سوك انقلابی، بوندان اولکی انقلابلارغا قاراغاندا کوتکەن غایەسی وە تعقیب ایتکەن استقامتی اعتباریلە نە قادار دقتگە شایان بولسا، بو جدالنگ شکلی دە، مقابل دوشماننگ قوتی وە خطای - روس خلیطەسینگ قوممونیستلك نقطەسندان دا جبهە آلیشی اعتباریلە تماما باشقا بر شکلگە کریب کیتکەن ایدی. بونگ أوچون شرقی تورکستانگ بو سوك انقلابی مختلف نقطەدان تیکشیریلمەلیدر. چونکە؛ بو ساواشیمزدا دوشمان خطای طرفنی التزام ایتب اوڭا یاردەم بیرگەن روسلارنگ بو شکلدە ایشگە آرالاشقانی وە بو ایکی ازلی وە ابدی تورك دوشمانینگ نهایت بو سوك جدالدە نە قول قولغا توتوشقانی

معنالق وه جداً تهلكه‌لك بر خصوصیت عرض ایته‌در.

شرقی تورکستان انقلابینی یاقیندان تعقیب ایتمه‌گه‌ن، خلقمزنگ روحینی، ظلمنگ وه وحشتنگ اشکنجه‌سینی بز قادار قینالیب بیلمه‌گه‌ن وه یاخود بیلمه‌ك ایستمه‌گه‌نله‌ر، انقلابمزنی‌بوش برجدال (ساواش)، بیهوده قان توکوش دیب اویلایدرلار دا بزگه «مختاریت وه حقوق مساواتی» طلب ایتیشنی توصیه قیلادرلار... «مختاریت وه حقوق مساواتی» طلبنده یورت اوچون تأمین ایتله‌تورغان فائده‌نی بز تا مجادله‌مزنگ باشیدا یاق بیلیر ایدیك. ختاینگ بیرگه‌ن مختاریتی ایله، أوز ملتیگه بیله فائده‌سی بولماغان جمهوریتی حقوقلاری تورکستانمز أوچون ینه اسارت، ینه ظلم وه استثمارده‌ن باشقا بر نه‌رسه ایمه‌س ایدی. بز جدالمزنی تیله‌نچیلك أوچون قیلمادیق وه قیلمایمز. تیله‌نچیلك جدالسز ده بولا بیلیر. بز «دعوا» یوروتدوك. دعوامز دا مطلق ملی قورتولوشدور. دعوا قانسز وه قوربانسز بولماس ایدی. بیك حقلی صورتده قان توکدوك، سیوگیلی یورتیمز أوچون سیوه ـ سیوه ترددسز جان بردیك وه بو یولدا ینه عینی حرارتله قان توکمه‌گگه حاضرمز!

بز ملی جدال یوروتوشکه باشلاغان کونله‌رده بزگه «مختاریت طلبی» توصیه ایتکه‌ن وه ختایلارنگ مدح وه ثناسینی قیلیب اولار بیله‌ن بوزوشماق ایمه‌س، بالعکس برله‌شمه‌کنگ یورت أوچون فائده‌لی ایکه‌نینی ایلگه‌ری سوروب مصلحت کورسه‌تکه‌ن غافللار بولدی(*). بز بونداغلارنگ بزده‌ن، تورکستانلیلاریمزدان بولوشینی ایستمه‌س وه تخمین ده ایتمه‌س ایدیك... براق کوب افسوس‌که، شو بختسز تصادفگه یولوقوب قالیب متأثرمز.

أوزینی شرقی تورکستانلق دیب یوروتکه‌ن یوسف بیك اوغلی عیسی

(*) کیله‌ردر، بزگه ماده، ماده تثبیت ایتلگه‌ن بو «مصلحت وه عقل أورگه‌تکه‌ن» ورقه‌لارینی بأسدیریب یوباردیلار وه تارقاتیب یورودیله‌ر (۱۹۳۳ـ۱۹۳٤ تأریخله‌رنده) م. محیطی (بوندا ذکر ایتلگه‌ن ورقه‌دان م. محیطی افندی «یاش تورکستان» نگ ٤٦ نچی ساننداا، چوقای اوغلی مصطفی بیك مقاله‌سنده بحث ایتلگه‌ن یانامه‌نی قصد قیلماقدادر — باشقارما.)

دیکه‌ن برکشینگ «چینی توركستان آوازی» آتلق مجموعه‌سینی کو-
روب اونداغی قوپال جمله، بزنگ غایه وه دعوامزغا اویغون بولماغان
فکرله‌ر ایله ختای مداحلغی قیلغانینی اوقوب حیرتده قالغان ایدیك.
یالغوز بولشه‌ویکله‌رنگ وحشیلگی وه غیرانسانی معامله‌سی حقنداغی
ایضاحاتیدان برآز متسلی بولوب، حتی ختایلارنی مدح ایتشینی أوز
حفاظت وه مواساسیغا حمل ایتکه‌ن ایدیك.

بو آرادا «اوروش خبری» مجموعه‌سینی چقاریب أوزینگ جنس
وه جبلتینی میدانغا قویغان بو ساتیلغان وه مسلکسز عیسی، توركستانلیلق
نامیغا بزنی تماماً اویاتغا قویدی. آتاسینگ ختای مأموری بولغانیدان
«ییك»لك عنوانینی تاشیب یورگه‌ن بو ختای پرستگ یالغوز ختای
ایمه‌س، عینی زماندا أوزینگ داهیی چانقایشه‌كله‌ر آرقاسیدان روس
بولشه‌ویکله‌ری بیله‌ن ده بیرله‌شیب کیتکه‌نیده هم شبهه یوق.

بز بو اویاتسز «ختای وطنپروری»نگ ملی دعوامزدا جدی بر
تهلکه ایکه‌نینی توشونوب تورغان چاغمزدا (۳/۱۱/۹۳۸ تاریخنده)، او
أوزیگه اوخشاش نسبی مشکوك بریسیله بیرگه هندستانغا کیلیب چیقدی.
مطبوعاتدا قیلغان پروپاغانداسینی، «ختای وطنپرورلگینی» بالذات یو-
روتمه‌ك وه دیار - دیار یوروب هم ایشیك، ایشیك کنزیب هه‌رکیمگه
اوقتورماق نیتی بیله‌ن تا چینده‌ن هندستانغا کیلیب چیققان عیسی،
اویالناسدان، مه‌نکه ختایغا باریشنی توصیه قیلیب او یرده بیریله‌تورغان
بویوك منصب وه یوکسه‌ك موقعلارنی خاطرلاتیب، بو تشویقیله او ملی
اخلاقسزلغینی اثبات ایتدی!

سیز کیلی وطنمدا یوروتکه‌ن مجادله‌مگه، عزیز وطنداشلاریمنگ صمیمی
تیله‌ك وه تویغولاریغا ترجمان اولاراق تعقیب ایتکه‌ن ملی یولیمغا ضد
وه تماماً تیسکه‌ری یولغان بو تکلیفگه مه‌نگ بیره‌تورغان جوابم بیلگیلی
ایدی. عزیز وطن اولادلارینگ مبارك قانلاریغا حرمتسزلك ایتیش
عقلمدن أوتمه‌گه‌نیده‌ك، بو یولدا یورگه‌نله‌رنگ ده عینی صمیمیت وه
عینی تویغو ایله ایشله‌شله‌رینی بیلیر وه امید ایته‌مه‌ن. وطندان خارجغا

چیقیشم مجادلەدەن قاچقانیمدان، ختایغا باریب منصب وە مرتبە آلماق أوچون ایمەسدر. مجادلە حیاتمدە أڭ یاقینمدا بولغان آرقاداشلاریم یاخشی بیلیرلەرکە موقع أوچون «ملی حیثیتمنی» ساتمادیم، منصب أوچون صمیمی «ملی مفکورەمدەن» آیریلمادم... وطن وە ملتمگە قارشی بورجم وەکورەشکە باشلارکەن ایچکەن آندم ابدی وە دائمیدر. عیسی وە اوگا اوخشاش «متوسط»لار یاخشی بیلسینلەرکە بو انقلاب آرتق طبیعی نتیجەسینی قولغا کریتمەگونچە تورماس، اونگ قهرمان ایرلەری، مفکورەوی ساحەغا کریب کیتکەن، بو ساواشدان تا مقصدغا ایریشمە-گونچە توختاماس وە قایتماسلار!

عیسی یاگلیش ایشیك اورغانینی آگلادی. آرتق باشقا بر یولدان تجربەگە کیریشدی. أوزینگ افندیسی، بومبایداغی ختای قونسولی بیلەن بیرلەشیب تهدید یولینی توتدی وە بریتانیا ـ هندستان حکومتیگە چاقیب حبس ایتدیردی...

کوب متأسف بولغان نقطەمزنگ بری مەنە بو مسئلە بولدی. أولومدەن قورقماغان وە أڭ نازیك حسی مسئلەدەن متأثر بولماغان بز مجادلەچیلەرنگ صمیمیتیگە حرمت ایتیشیدەن امید ایتدیگمز «جنتلمەن بریتانیا»، سبب وە بهانەسینی مختلف مراجعتلەریمزگە رغماً دیمەسدەن وە کورسەتمەسدەن، صرف «چاقیمچیلق»قا استناداً یگرمە سکز کون محبوسیت حیاتینی تاتدیرغاندان کین هندستاندان چیقیب کیتیش تکلیفی بیلەن سربست قویدی. بزنی حبس ایتکەن ادارە مجادلە یوروتدیگمز ختای وە روس ادارەلەری اولسایدی، هیچ حیرت ایتمەس ایدیك. سیاسی التجامزدە مسافرپرورلك، حسن قبولدەن باشقا امیدیمز بولماغان هندستان ـ بریتانیا حکومتینگ بو حرکتی روسنگ خاطری أوچونمو ایدی، یوقسا ختایغا پرستش اثریمیدر؟ بیلالمادیق...

بیطرف دیب بیلدیگمز کیمسەلەرنگ اورتادا طرفگیرانە برصورتدە کورونوشلەریدەن متأثرمز. بولماسا بز بونگ دەك نەرسەلەردەن قور-قوب یولیدان قایتاتورغان کیمسەلەردەن ایمەسمز. تاماریمزداغی قان،

بزده کی شعور وه اراده آرتق، دوست وه دوشمانلاریمز دا بیلسینلهرکه، معین هدف وه معین استقامتده یورومه‌کده‌در. بو طبیعی تیله‌کگه قارشی تورغانلارنی دوشمان دیب تانیماق مجبوریتیده‌مز. آچیق اعتراف‌ایتیشمز کرِدِک‌که، دوشمانغا دوست بولغانلار بزگه دوست بولا آلماسلار. بز مستولی ایمه‌س، مستولیله‌رگه قارشی ملی بارلغمزنی ساقلاماق ایسته‌گه‌ن بویوك ملتنگ بر پارچاسیمز!... یورتیمزنی باسیب اولتورغانلارغا قارشی یوروتکه‌ن جدالیمزده ایشکه آرالاشیب ئه‌نگه‌ل بولغانلار باری شعورلو ملتله‌رده‌ن بولماسا ایدی.

بزنگ جدالیمز ایمانمزنگ تمثالیدر. «قورقو» بزگه یات بر مفهومدر. مسلکمز صریح وه غایه‌مز آچیق هه‌م آیدیندر! «ملی غایه‌ده‌ن یوز قایتارماق» دوشمانله بزله‌شمه‌کدر.

یورت ایچیده وه تاشقاریسیدا بولغان وطنداش وه مجادله آرقاداشلاریمغا سوك سوزم هارماسدان سوگیغاچا مقدس غایه اوغریدا ایشله‌ش وه قیدسز، شرطسز یورت وه ملت آزادلغینی تأمین ایتش أوچون، کیچه‌گنده‌ن یه‌نه هه‌م قوتلی بر صورتده، قولغا قول توتوشوب یوروشدور.

تورکستان تورك یورتیدر. اونگ اسمیگه لایق بر أولکه بولوب قالیشی أوچون ابدی چالیشماق بارچامزنگ بوینمزغا بورجدور.

بومبای: ۲٤/۲/۹۳۹. محمود محیطی.

انقلاب وه تاریخگه حرمت ایته‌یلك

«شرقی تورکستان انقلابی»! بو سوزنی مه‌نیمسه‌مه‌که‌ن بر تورك تصور ایتمه‌س ایدم. حالبوکه کچه‌نله‌رده بریسیله کوروشورکه‌ن مه‌نگ جمله باشندا قوللاندیغیم بو سوزیمگه «انقلاب دیلمه‌س!» دیب مداخله ایتکه‌نینی حیرتله قارشیلادم. بو مسئله ذهنمنی آنچاغنا مشغول ایتدی. مناقشه ایته‌تورغان وقت بولماغاندان باشقا، «بیلگی» صاحبی ایکه‌نی سویله‌نیب یورگه‌ن برذات بولغانیدان هه‌ر قایداغ بر توشونجه ایله سویله‌گه‌ندر دیب أوتکه‌ن ایدم:

بوندان برنیچه کون اوگجه یه شرقی تورکستان أنقلابی وه اونگ باشلانیب یتیشی حقندا بر ذاتله کوروشمه‌کده وه مختلف سؤال وه استیضاحلاریغا جواب بیریب ایضاح ایتمه‌کده ایدم. تیگلاوچی هەر خصوصنی یاخشی آگلاغانینی سویله‌ب یالغور بر مسئله أوستیده آرتوقچا توردی‌دا او جهتنی یاخشی ایضاح ایتدیردی. من بو تکرارلاشدیریشدان معنا چیقارماق ایسته‌رکه‌ن، او ذات أوزی توگومنی یشدی: ــ مه‌ن شونی بیلمه‌ك ایسته‌ر ایدم. چونکه بو ایضاحگزدان مهم وه تاریخی بر حقیقت آچیلادر. انقلاب تأریخنده‌گی، قایسی برسببگه بناً ایشله‌نگه‌ن بولسا بولسون، بر ساختاکارلق‌نگ أوستی اورتولوب، قالیب کیتشی یاخشی ایمه‌س وه کیینجه بلکه یامان نتیجه‌لەر بیره بیلیر ــ دیدی

مه‌نه بو ایکی مسئله، سایغیلی اوقوچیلاریمزغا اسکی بر خاطره‌نگ بعضی یرله‌رینی قیسقاچا آگلاتیب اوتمه‌کگه مجبور قیلماقدادر.

***

«یاش توزکستان» اوقوچیلاری شرقی تورکستان انقلابی اطرافندا یازیلغان وه بو کونگه‌چه نشر ایتلگه‌ن مقاله‌لەر وه بو مقاله‌لەرده بربرینی عادتاً تماملایتورغان شکلده تیزیلگه‌ن حالداغی فکرله‌رنی یاخشی‌اوقوب آگلاغاندرلار. بو نشریات شرقی تورکستاندا چیققان ملی حرکاتنگ بر «انقلاب» ایکه‌نیگه هەر نەرسه‌ده‌ن اوستون بر دلیلدر. خصوصاً «یاش تورکستان»نگ مه‌نه بو نسخه‌سندا دا نشر ایتلیب تورغان گه‌نەرال محمود محیطی افندینگ مقاله‌سی، بالذات انقلاب باشچیسینگ فکرینی، قناعتینی وه حرکاتده‌ن کوتکه‌ن غایه‌سینی آچیق قیلیب اورتاغا قویماقدادر. حتی محیطی افندی «مختاریت» وه «حقوق آلیش»غا اوخشاش مفهوملەرنی، انقلابنگ باشندان بیری موافق کورمه‌گه‌نی آچیق سویله‌یدر. او زمانلار «استادلق قیلیب»، «عقل أورگه‌تکه‌نلەر»نی تورکستاننگ روحینی آگلاماغانلار دیب، لزومسز مداخله‌لەرنی رد ایته‌در. مه‌نه بونگ اوچوندرکه تام معناسیله قورتولوشنی کوزگه آلیب باشلاغان وه روحلاردا بو استقامتده اساسلی أوزگه‌ریشلەر یاساغان بر حرکتگه بیریله

تورغان أڭ مناسب اسم «انقلاب» بولسا كيره‌ك. قانلى مجاهده، قور-
تولوشنى مقصد قيليب چيققان قوزغالان حركتينگ أيلك فرصتده‌ياق
جمهوريت اعلانينا قالقيشماغى «انقلاب» ديب توصيف قيلينماسا، قانداغ
بر حركت «انقلاب» بولا آلادر؟ «انقلاب» قوت وه غالبيت بيله‌ن
ايمه‌س، مقصد وه مفكوره بيله‌ن أولچولمه‌ليدر. «ياش توركستان»دا
يازيليب كيلگه‌نله‌رنگ اوستيگه، بو حركاتده أڭ صلاحيتلى بر ذات دا،
محيطى افندى ده، مدعامزنى تصديق ايتب بيرمه‌كده‌در.

***

۱۹۳۳نچى ييلنگ سوڭ آيلاريدا مصر وه هندستاندا يورتداشلار
بيله‌ن كوروشوب، پشاوردان چترال آرقالى شرقى توركستانغا كيته
تورغان بولدم. او كونله‌رده كاشغاردا «جمهوريت» اعلان قيلينب عموماً
روح كوته‌ريلگه‌ن وه برآن اول او ييرگه يتشمه‌ك هوسى آرتقان ايدى.
بو اشتياق تيز باريب، كوبده‌ن كوتكه‌ن آزاد أولكه‌زنگ شادلق
كونله‌رينى كوروب قالماقداغى آشيقماغيمزدان ايدى. حتى بو هيجان
بيله‌ن كروان توختاغان، قاتاش تورغان بولسا هم پامير-آلاى‌يولچيلغينى
آتچيم بيله‌ن ته‌ك باشيمغا، اختيار ايتدم. قيشنگ أڭ شدتلى وقتى، ۱۹۳۴
ييلنگ برنچى آيى، بولغانيغا قاراماسدان يولغا چيقديق.

پاميرنگ ايگيز تاغلارينى، آلاينگ تنها واديلارينى قار وه موز
ايچيده كيچديك. توپغان وه ايشيتكه‌ن خبرله‌رنگ نشئه‌سى دماغمدا حالا
بار ايدى. كونله‌ر أوتدى، عينى نشئه ايله يولنگ بوتون زحمتنى اونو-
توب شرقى توركستانگ چيگه‌ره شهرى «تاش قورغان»غا يتيشديك.

تاش قورغان، هندستان وه آفغانستانله بولغان باغلانيشنگ مهم
نقطه‌سى ايدى. چترالدان، بدخشاندان وه گيلگيتده‌ن كيلگه‌ن يول
شرقى توركستانغا بو شهر آرقالى اوته‌در. بو مهم چيگه‌ره او كونله‌رده
«خوتان» اميرلگيگه تابع يعنى توركله‌ر قوليدا ايدى. يول يورغونلغينى
آلماق أوچون ايكى كون قاليب كاشغارغا تابا يولغا چيقديق (۶/۲/۳۴).

«تاغارما»دا ايكه‌ن ايلك ياقيمسز خبرله‌ر كيله باشلادى. «لانغتاى»

موقعیدا آرتق کاشغارنگ دونگەنلەر طرفندان اشغال ایتلگەنی وە جمهوریت حکومتی‌نگ شهرنی تاشلاب یەگی حصارغا کوچکەنی توبولدی. بونون نشئەمز قاچقان ایدی. ایرتەسی کونیدەن باشلاب تاش قورغانغا تابا کیتمەکدە بولغان قافلەلەرنی اوچراتا باشلادیق. بو وضعیت حیاتمدە هیچ اونوتالمایتورغان فجیع منظرەلەردەن بریدر. خائن بریسینگ جاهلانە توشوبوشی تیجەسی بولغان بو حال، شرقی تورکستان انقلابنداغی هزیت سبیلەرندەن بریسیدر. تاشمالیق (تاشبالق)دا یەگی حصارمی، کاشغارمی قایسی استقامتدە کیتیشدە تردد دە قالدم. یولدا اسکیدەن بیلگەن وە تانیغانلاریم بو سیاحتدان قایتیشنی‌دا توصیە قیلغان ایدیلەر. بو یرگەچە کیلگەچ قایتیب کیتیش هەر جهتدەن موافق ایمەس ایدی. یەگی حصاردا کوتولوب تورغانم خبرینی آلدم، حکومت ارکانی دە او یردە ایدیلەر. ١٢/٢/٣٤ دە یەگی حصارغا باردم. ٦/٢.٣٤ دە کاشغاردان چیققان جمهوریت ارکانی یەگی حصارغا کیلیب اورناشقانلار (٧/٢). یەگی حصار او زمانلار «خوتان» امیرلگیگە تابع بولوب، نور احمد افندی أدارەسندە ایدی. جمهور رئیسی بولغان خواجە نیاز ایلە باش وکیل ثابت عبدالباقی افندی آراسندا أداری خصوصلاردا فکر اختلافی بولوب، خواجە نیاز حاجی داخلیە ناظری یونس سعید ایلە مالیە ناظری علی آخوندلەرنی آلیب یارکندگە جوناب کیتکەن ایکەن. ناظرلار هیئتی اعضاسی ذاتاً کاشغارنگ اشغالیدا پراکندە بر حالدە مختلف جهتگە تارقالیب کیتکەنیدەن (معارف ناظری عبدالکریم خان مخدوم، تجارت ناظری ابوالحسن افندی وە اوقاف ناظری شمش‌الدین افندیلەر کاشغار جواریدە ساقلانغانلار. حربیە ناظری اوراز بیك، تورکیەلی محمود ندیم افندیلەر کاشغارنگ شمال طرفندا تاغ آرالاریغا التجأ ایتەدرلەر. خارجیە ناظری قاسم‌جان افندی اشغالدەن اوگچە وظیفە ایلە خوتانغا کیتکەن ایکەن) باش وکیل، عدلیە ناظری ظریف قاری وە صحیە ناظری عبدالله خانی‌لەر بیلەن مصلحتلەشیب وە پراکند عسکرلەرنی تویلاب کاشغارغا یەگیدەن هجوم قیلماقچی بولغانلار. مین یەگی حصارغا کیلگەن کونم باش.

وکیل وه ناظرلاردان یاںدا بولغانلار، جمهوریت حکومتی عسکرلەری یەگی حصاردان کاشغارغا جوناغان کون ایکەن. فقیرنی کوتوب آلیش موسیجان افندیگە تاپشریلغانیدان او کشی بیلەن کوروشدم وه مرحوم نوراحمد افندی ایله تانیشدم.

یەگی حصاردا ایکی کون قونوب یارکندده خواجه نیاز حاجی وه ارکان حرب رئیسی گەنەرال محمود محیطی ایله کوروشمەك اوزره ١٤/٢/٣٤ ده یارکندگه کیتدم. یارکندده نیاز حاجی وه شاه منصور (امیر عبدالله) افندیله کوروشدم. خارجیه ناظری قاسم‌جان افندی وه خوتان امیرلگینگ مهم شخصیت‌لەریله فکر آلیشدیق. محمود محیطی او سیرالاردا خان آریق طرفلاردانداغی عسکری حرکات ایشیله مشغول بولغانیدان کوروشالماسدان اون اوچ کون یارکندده قالیب تکرار یەگی حصارغا قایتدم. خواجه نیاز حاجی آقسوغا کیتمەك اوزره یارکند- دەن کیتکەن ایدی.

بو تاریخلەرده شرقی تورکستان — جمهوریت تاریخنده «چهار- شنبه وقعەسی» دیه مشهور ١٤/٢/٣٤ قانلی وقعەسی بولادر. تورك عسکر- لەری کاشغارغا کیریب دونگەنلەرنگ پوسو (پوسنورما) سیغا توشەدرلەر. بو یوزدەن دونگەنلەر طرفدان کاشغار شهرنده اوچکون «قتل‌عام» ایتلەدر!..

باش وکیل وه عدلیه ناظری ایله حربیه ناظری اوروناسازی وه حربیه لوازمات باشلغی سلطان بیك (احمد افندی) تکرار یەگی‌حصارغا قایتادورلار (١٦/٢/٣٤). صحیه ناظری عبدالله خانی افندی باشقا یول بیلەن یارکندگه کیتەدر. بو آرادا یەگی حصاردا عسکرلەر آراسندا بر آگلاشیلماسلق چیقیب (٢٦/٢/٣٤ ده) سلطان بیك او کونی یارکندگه قاچادر.

مەن یارکنددەن ٢٧/٢/٣٤ ده یەگی حصارغا تابا حرکت ایتیب برنچی قوناقدا (کوك رباتنغا) کیلگەنده یەگی حصاردا بولغان وقعەدان خبر تاپدم وه سلطان بیك‌نگ یولدا تالانیب حتی خفیف یارالانغانینی

ایشیتدم. مگرسه سلطان بیك ده شو «کوك رباط»دا ایکه‌ن. کیتب کوزوشدوم وه او پرده‌گی عسکر باشلوغیغا (خوتان امیرلگینه تابع) یاردیم ایتشی اوچون ایجاب ایتکه‌ن رجالارنی قیلیب بولیمغا دوام ایتدم.

یه‌گی حصارغا کیلگه‌نیمده (۱/۳/۳٤ ده) جمهوریت ارکاتدان عملی وه موکلو ایکی محترم سیمانی بولدم. بری روحی قادار أوزی ده جانغا یاقین توشونچه‌سیده حرکاتیده صمیمی باش وکیل ثابت عبدالباقی، ایکنجیسی اسمی قادار ظریف عدلیه ناظری ظریف قاری. یالغوز وه بوتون ناظرلاردان حتی جمهور رئیسنده‌ن آیریلیب قالغان باش وکیل‌نگ قایغیسی جداً آغیر ایدی. «بویوکله‌رنگ دردی بویوك اولور» دیرله‌ر توغرودر. بو دردنگ أوستیگه «مرکز قوماندانی» عنوانینی تاقیغان لخائن وه جاهل بر عسکر باشلیغینگ، یوسف جان‌نگ، حرکاتی حکومت ایچیده حکومت ده‌ن باشقا بر نه‌رسه ایمه‌س ایدی. بو «یوسف جان» دردی ده حربیه لوازمات باشلیغی‌نگ یاگلیش بر حرکتیده‌ن کیلیب چیققان چونکه اسکی «أوزبیك آلای» قوماندانی سابیب آلدی‌جان (ساطع‌جان)نی توشوروب، حکومت قورولغان کونله‌رده‌یاق اونگ یریگه بو جاهل‌نگ قوماندان بولوشی، اوکیشینگ غیرتی نتیجه‌سی بولغان. حالبوکه یه‌گی حصاردان ۲٦/۲/۳٤ ده سلطان بیك‌نگ قاچیشیغا سبب شو یوسف‌جان بولغاندر.

***

.غایت تیز، بر قوش باقیشی شکلیده قید ایتب أوتدیکمز بو خاطره ده بزنگ، اوقوچیلاریمزنگ کوز آلدیلاریدا، تبارز ایتدیرمه‌ك ایسته‌گه‌ن نقطه‌مز: کاشغار (٦/۲/۳٤ تأریخنده) سقوط ایتکه‌نده‌ن کین ناظرلار هیئتی‌نگ تارقالیب کیتکه‌نی وه یه‌گی حصارغا باش وکیل بیله‌ن ناظرلاردان بعضیلاری کیلگه‌ن بولسا هم بولارنگ نه فیورال آیدا وه نه ده مارت باشیدا بر توپلانیشلارینگ بولماغانیدر.

یازیمنگ باشیدا مین بیله‌ن کوروشکه‌ن ذاتنگ تکرارلانیب وه

خاصةً قید ایتب اوتکه‌ن وقعه‌سینی «تاریخی بر ساختاکارلق» قا مانع بولماق مقصدیله قید ایتدم. ایمدیلیك بو جهتنگ محاکمه‌سینی سایغیلی اوقوچیلاریمزغا حواله قیلامه‌ن. مجدالدین احمد.

*

شرقی تورکستان مسئله‌رنده‌ن:

باشقارمادان: هندستانگ غازی آباد شهرنده، اوردو تیلنده چیقاریلا تورغان «قومی گزت» دیگه‌ن کونده‌لیك غازیتانگ شو یل ۱۷نچی غینوار تاریخلی سانندا، شرقی تورکستان مسئله‌سی اطرافدا بر خبر باسیلمش وه بو خبرده شرقی تورکستاندان بر هیئتنگ چانقایشه‌ك یانیغا کونده‌ریلدیگی یازیلاراق بو معلوماتنگ «یاش تورکستان» مجموعه‌سندان آلیندیغی قید ایتلمشدر. مجموعه‌میزنی تعقیب ایتوچیله‌ر بزنگ بوندای بر خبر باسماغانلغمزنی بیلیرله‌ر. ذاتاً توبه‌نده امین واحدی افندی مقاله‌سنده بو خصوصده تفصیلات بیریلگه‌نیده‌ن بز، «یاش تورکستان»دا عموماً فکر وه عقیده‌مزگه اویماغان بو خبرنگ نشرایتلمه‌گه‌نینی بیلدیرمه‌کله قانیقامز.

بزنگ «مطالبمز»

بو یل باشلاریدا هندستان غازیتالارندا «شرقی تورکستانلقلارنگ مطالبی» عنوانلی بر یازی انتشار ایتدی. مأخذینی یاکلیش کورسه‌تکه‌ن بو امضاسز یازی مضمون اعتباریله نظردقتمزنی جلب ایتدی.

کویا: «شرقی تورکستاندان بر هیئت ختای دیکتاتوری چانقایشه‌ك حضوریغا یوباریلار ایمش. بو هیئت؛ «شرقی تورکستاندا ختای مأمورلاری بیله‌ن یرلی خلق اورتاسنداغی کینکی اوروشلار کوب قانلق بر صفحه‌غا کریب کیتدی. اگر روس بولشه‌ویکله‌ری یاردیم ایتمه‌گه‌ن بولسایدی، یرلیله‌ر ختایلارغا غالب کیلیر ایدی(!). یوزده توقسانی تورك وه اسلام بولغان بو اولکه‌ده مستقل بر جمهوریت تشکیلینی

چین حکومتی (!) قبول ایتسه ٥٠ میگ تورك عسکری یاپونلار بیلەن اوروشقا حاضردر!» دیگەن مضموندا بر«مطالبه» درپیش ایتەر ایمش.

هەر نەرسەدەن اول بو عقلسزچا ترتیب ایتاگەن تیلەك شکلینی تدقیققا محتاج کورەمز. چانقایشەك‌گه باراتورغان هیئت اوگا(ختایغا) ختایدان شکایت ایتەآلماغانیدەك امداد هەم ایستەیه آلماس. روس بولشە-ویکیله قوچاقلاشاراق او مبارك اُولکەنی فجیع عاقبتگه سوروکله‌گەن مشهور چانقایشەك دەن «استقلال» تیلەنەمەس!.. بز بو ایشنگ ایچیده بانعکس جدی بر«اویون» اشارتینی حس ایتەمز.

عجبا، اورومچی (شرقی تورکستان مرکزی) دیکتاتوری قومونیست شیگ-شی-تسەی، موسقوانگ اشارتیله بو یاقینلاردا شرقی تورکستاندا (١٩٢٣دەگی موغولستان خلق‌جمهوریتی کبی) «شیگجاك خلق جمهوریتی» اعلان ایتمەك نیتندەمیدر؟ بوندان باشقا قیزیل روس وە ختای مشترك محکومیتی آستیدا بولغان شرقی تورکستاندان جبری صورتده توپلانغان عسکری قوتلەرنی یاپونیاغا قارشی قیلنغان حدود تحشیداتیدا ایشلەتمەکدە-درلەر. عجبا، بو نشریات افکار عامەنی اشغال وە اغفال اُوچون مخصوص اورتاغا چیقاریلغان مغالطەلق عکسلەردەن عبارتمیدر؟ بو نقطەلارنی توشونمەك مجبوریتیدەمز. چونکه بز شرقی تورکستاندا اُوز اختیاری بیلەن چانقایشەك اسمینی آتاش، او طرفغا هیئت یوباریش وە اُوز اختیاری بیلەن تکلیف وە «مطالب» درپیش ایتش امکانی بولماغانینی یاخشی بیلەمز. اگر بو نشریات توغرو بولسا بونگ آستیدا هەر حالدە فجیع بر اویون ساقلانغان بولوشینی اندیشه ایله قارشیلایمز.

شرقی تورکستاندان چانقایشەگگه یوباریلغانی یازیلغان بو هیئت وە بو هیئتنگ درپیش ایتەتورغان تیلەگی نه شکلدە بولسا هەم بو بو مناسبتله، انقلاب ساواشیمزدا اُوز باشیمزدان اُوتکەن بر خاطرەنی، عبرت اُوچون، بو یرده قید ایتەمز.

١٩٣٥ باشلاریدا کاشغاردان یاشرین صورتده مؤمن آخوند ایله برلکدە نانکینگه یوباریلغان ایدیك. اورومچی‌نگ قیزیللارغا میلی

وه نانکینگه قارشی توتقان سیاستی وه چانقایشهکنگ او زمانلار شیگ-شی-تسهی‌گه بولغان اعتمادسزلغی بو شکلده بر مراجعت‌که وسیله تشکیل ایتکهن ایدی.

نانکین‌گه کیته‌ر-کیتمه‌س شاهد بولغان برنچی منظره‌مز حقیقتاً حیرتمزنی جلب ایتدی. چونکه بزگه (شرقی تورکستانغا) «خیرخواه» (!) دیب تانیتیشغا چالیشلغان چانقایشهک، نانکینده شیگ-شی-تسهی طرفدان یوباریلغان وکیلله‌رنی رسماً تانیب، اولارغا تخصیصات بیریب تورغانیدان باشقا تورکستان وه سو - یه‌ن ولایتی آراسیدا اوتوموبیل شرکتی تأسیس ایتدیریب، تورکستانغا ختای مهاجری یوباریش ایشینی بولغا قویغان ایدی. بو خصوصداغی کلیتلی مصرفنی «خیرخواه» چانقایشهک جنابلاری (!) درعهده بویورغان، بو صورتله اسکی قورقونچ سیاستنی دوام ایتدیرمه‌کده ایدی.

بز چانقایشهک بیله‌ن کوروشدوک. روسلارنگ تورکستانداغی سیاسی، اقتصادی وه عسکری نفوذله‌رینی ایضاح قیلیب، لازم کیلگه‌ن تیله‌کله‌ریمزنی بیلدیریب اُوتدوک. حکومت ارکانینگ بزگه توصیه وه مصلحتی «بر مدت صبر قیلیش»دان عبارت بولدی. رفیقم مؤمن آخوند بو «قیمتلی» توصیه‌له‌رنی، بزنی یوبارغانلارغا بیلدیریب، نانکین‌نی آگلاتماق اُوچون «قومول» یولیله یورتغا قایتقاندا قومولدا شیگ-شی-تسه‌ی طرفدان توتولوب، مع‌الاسف، محو ایتلدی.

بزگه «صبر» توصیه ایتلیب، اوزمان نانکین‌ده بولغان عیسی‌یوسف وه دیگر تورکستانلیلارغا مختلف موقع وه منصب بیریلیب کوز بویالیب کون اُوتکه‌زیلدی. حالبوکه شیگ-شی-تسه‌ی‌نگ علاقه‌سی توغرودان توغرو حربیه نظارتی بیله‌ن بولوب، نانکین‌ده بزگه قارشی ختایغا خاص «ایکی یوزلو» وه «آرقادان اورماق» سیاستی یوروتولدی. تورکستان تورکینگ احساسی اُوچون، ظاهراً بر بریگه مخالف ایمش کبی کورولگه‌ن، ایکی ختای «چانقایشهک — شیگ-شی-تسه‌ی» بیرله‌شیب یورودیله‌ر.

۱۹۳٦ مای آیلاریدا تورکستانتنگ معتبر تجارلاردان سانالغان ثابت بای، حسن قاریم وه عبدالله بای‌لارنگ شیک-شی-تسه‌ی طرفدان اعدام ایتلگه‌نلیکله‌ری خبری تارقالدی. واقعا بو وقعه‌دا شایان حیرت بر نقطه یوق. چونکه بونداغ اعداملار هر دائم بولوب تورغان نه‌رسه. اما بز بو وقعه‌نگ عبرت آمیز بولغان جهتینی وطنداشلاریمز نظرلاریدا تبارز ایتدیرمه‌ك ایسته‌یمز.

بولادان ثابت باینگ شریکی حبیب‌الله آخوند قانسودا بونوب او زمانلار نانکینده چیقماقدا بولغان «تیان-شان» مجموعه‌سیغا آبونه بولغان ایکه‌ن. حسن قاری‌نگ انیسی ده قانسوداغی تجارتنی تاشلاب اوقوماق هوسیله نانکین‌گه کیتکه‌ن ایکه‌ن. عبدالله بای(یاش ییگیت)-نگ آتاسی برات بای قانسودا تجارت قیلادر، اما بونگ هم «تیان‌شان» چیلار بیله‌ن علاقه‌سی بار ایکه‌ن... مه‌نه‌کوروله‌درکه؛ اوچ تورکستانلی-نگ اعدامیغا نیمه بهانه کورسه‌تیلگه‌ن!.. اصل ایشنک یه هم آچچیغی بوندان کین باشلایدر.

عبداللهبای‌نگ آتاسی برات بای بو قارا خبرده‌ن کوپ متأثر بولوب نانکین‌گه کیلدی. بو اوچ تورکستانلینگ مصادره قیلینغان میگله‌رچه دوللارلق اموالی وه حقوقی‌نی صیانت ضمننده بو یرده (نانکینده) اوغراشاجاق ایدی. برکون عیسی‌بیك، برات بای وه فقیر برگه حکومت ارکانیده‌ن «چیگ-لیفو» دیگه‌ن برسینگ یانیغا باردیق. اوکیشیگه مسئله‌نی ایضاح ایتب، یاردیم وه مصلحت سورادیق. اوکیشی تسلی بریب نهایت:

«حاضر حکومتمز یاپونلار بیله‌ن اوروشوب توراد‌ر. شونگ‌اوچون روسلارنگ وه شیگ-شی-تسه‌ی‌نگ بونگ کبی اوفاق مسئله‌لر بیله‌ن کوگلینی ره‌نجیتمه‌ك ایسته‌مه‌یدر. سزله‌ر ده حاضر شیگ-شی-تسه‌ی حقیدا برنه‌رسه دیمه‌گله‌ر!» دیدی. بوکیشی چاقایشه‌ك‌نگ آغزیدان بزگه بو جوابنی قایتارغان ایدی. نیمه قیلیشمزنی بیلمه‌سده‌ن قالدیق. برات بای قانسوغا قایتیب کیتدی. عیسی‌بیك یه چاقایشه‌ك‌نی مدح وه ثنا ایتب

یوردی، مەن حیران بولوب ینە بر مرتبە حقیقت قارشیسندا ایمان کیلتردم...

«بزگە خیرخواه» وە «تورکستانڭ استقلالینی قبول ایتەچەك» دیب تانیتیشغا اورونولغان داهی(!) چانقایشەك، بزنی محو ایتکەن شیڭ-شی-تسەینی تا او زمانلار «ختایلق» نقطەسیدان وە «بولشەویکلك» خاطری اوچون حقلی تاپقان ایدی وە تا او زمانلار ختای چانقایشەك ایلە ختای شیڭ-شی-تسەی تورکستان تورکینڭ امحاسیدە برلەشمشلەردی. دقتغا آلیناتورغان نقطە شوکە، اولجە بولشەویك بولغان شیڭ-شی-تسەی، بولشەویکگە یاقینلاشماقدا برآز کیچیکگەن چانقایشەکگە آچیغلانغانی وە مەنی تیگلامادی دیب چانقایشەك شیڭ-شی-تسەیگە یوقاریدان باقغانی حالدە هەر ایکیسی تورکستانغا مهاجر یوباریشدا، تورکستانی ختایلاشدیریشدا تام مطابق قالماقدا ایدیلەر!...

ایندی نیمە معنادا بولسا بولسون، چانقایشەكگە باراتورغان هیئت بو وقعەنی خاطریدا توتسون وە بوندان عبرت آلسین. تورکستان اوچون ختایدان وە روسدان امداد کوتمەك، اوز قولیدان چیقارماسدان تو-توشنی ایستەگەن تورکستانغا «استقلال بیریڭ!» دیب تیلەنیب کیتمەك قادار کولونچ وە ماسقارا بر دعوا بولالماس... بز ٥٠ میڭ عسکریمزنی ملی دعوامزدا قوللانامز. بز نە اونڭ، نە بونڭ «خیرخواه» دیب تقدیم ایتیشیگە اینانایلق وە نە بو شکلدە بزنی اغفال ایتکەنلەرگە آلدانایلق!

بز بو «مطالب»، بو «هیئت» مسئلەسی آستیدا قورقونچ بر عاقبتڭ ساقلانغانیدان شبهەلەنیب داخل وە خارجداغی بوتون وطنداشلاریمزنی دقتغا وە قول قولغا توتوب یالغوز «ملی استقلال» کورەشیگە دعوت ایتەمز.

بزنڭ «مطالبمز، تیلەکیمز» چانقایشەکدەن سورالماس، اوز ایمانمز وە اوز قوتمز بیلەن آلنیر! بزنڭ «مطالبمز» اوزکوچیمز بیلەن قورولغان ملی استقلالدر! بزگە شیڭ-شی-تسەی قادار چانقایشەك وە هەر ایکیسی قادار روس دا دوشماندر. دوشماندان تیلەنمەس، مقدس

یورت، اورروشولوب وه قان توکولوب آلنیر! ٥٠ میک عسکر یالغوز ملی وطن أوچون فدا بولور. ختای یورتینی ختای قورروسون. باشقاسی أوچون توکولگه‌ن مبارك قانیمزغا یازیق در!.. أوز تورکستانمزنی باشقاسیغا مدافعه ایتدیرماغانده‌ك، بز ده باشقاسینگ یورتینی مدافعه قیلمایمز!..

امین واحدی.

لاهور، 29. I. 39

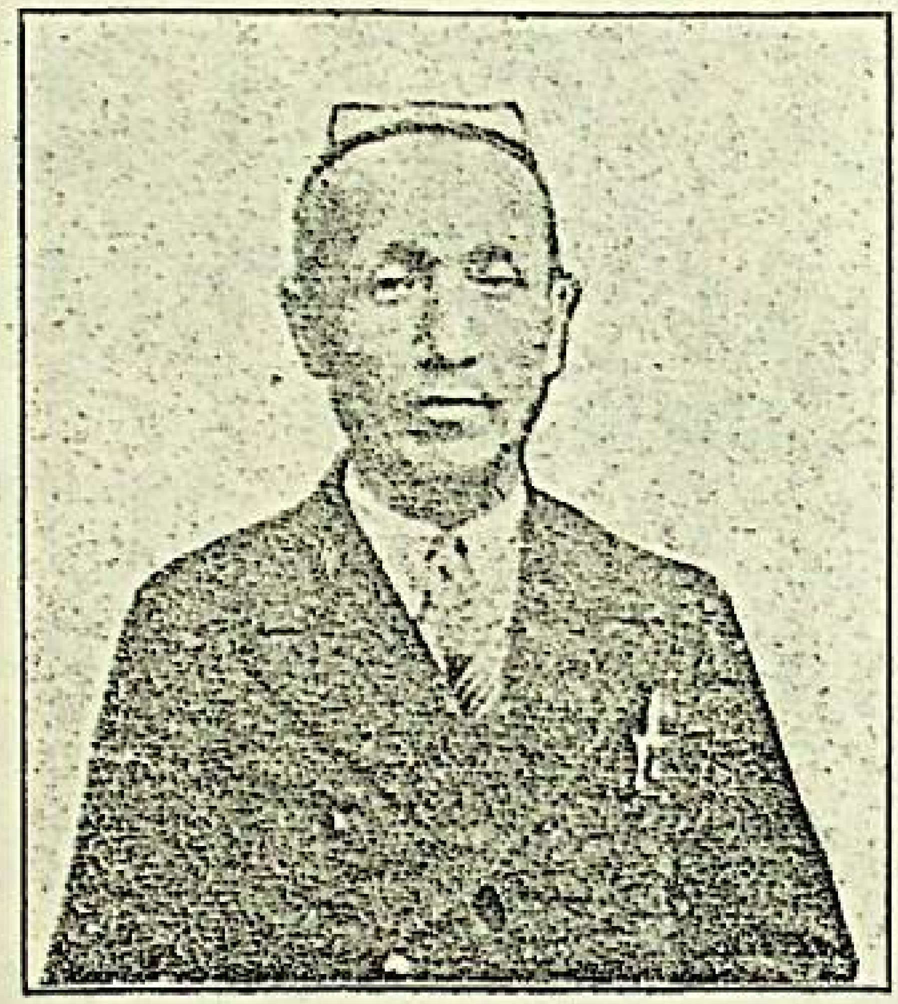

«یاش تورکستان»نگ ١١٠نچی سانیدا أولومی وه ترجمهٔ حالی حقیدا معلومات بیریلگه‌ن مرحوم عبدالله بیك نعیمی‌نگ ١٩٣٨نچی ییلنگ اورتالارندا استانبولدا آلدیرتقان بر رسمی.

یورتدا، غربتده هر کیم اومتولسون؛
یورت أوچون، ایشله‌گزگه قورتولسون!

ع. نعیمی

*

علی شیر نوائی وه ساویت حکومتی

«یاش تورکستان»نگ أوتکه‌ن ١٠٤—١٠٧نچی سانلارنداغی یازیدا علی شیر نوائی‌نگ تورکستان تورك ملی مفکوره‌سی انکشافنداغی رولی وه موقعینی ایسله‌تب أوتوشکه اوروننغان ایدیك. یازینگ بو قسمندا